



ADY ENDRE: DANKÓ

Kanyargó Ér mentén fekete, magyar föld
Volt az én testemnek életet adója,
Földből élő ember az édes apám is,
Olyan rég nem szóltam magyar szóval róla.
Magyar ott a síkon, szívig magyar minden,
Magyar a vér is még az én ereimben,
Hej; hogy olyan ritkán emlékszem meg róla,
Hej, hogy messze tőlem az Ér-mosta róna!...
Nem tehetek róla...

Én rólam talán ezt eleve rendelték,
Fáradt volt a lélek, hogy belémleheltek,
Novemberi nap volt, sárgult már a róna,
Nincs bennem elég tűz, nem tehetek róla!

Én bennem csak vágy van, messze-messzeszálló,
Valami névtelen, valami borzalmas,
Valami sóvárgó...
Úgy-úgy agyonhajszol, úgy-úgy kerget innen,
Úgy-úgy húz magához az idegen isten;

Keletről szakadt törzs napnyugatra szállnék,
Fénynek teremődtem s árnyék lettem... árnyék...
Nincs bennem magyar tűz - mea culpa - nincsen...

*

Magyar Dankó Pista, áldjon meg az isten!...
Kanyargó Ér mentén... Óh, szállj csak rám, álom! -
Lássam meg a multat. Aranyozott szárnyon
Borulj rám: hadd tudjak gyermekmódra sírni,
Szálljon meg oly kéj, mit nem lehet elbírni...

Tele van a szívem... Holdas enyhe éjjel,
Mámorossá tesznek erős vadvirágok,
Kábultan pihenve hallgatok egy nótát,
Gyermek szemeimből a könnyű szivárog,
Egyszerre szakad rám kárhozat és éden,
Leányok nótáznak csendes faluvéken,
Reszket mellettem a vadba oltott rózsza...
Óh, szent, égből lopott, magyar lelkű nóta...

Magyar Dankó Pista, áldjon meg az isten,
Akinék a lelke elvágyódik innen,
Akit kerget, hajszol sóvár, beteg vágya,
Akinék a lelke magyar földön árva,
Megmenti, megtartja a te magyar lelked,
A te nagy bánatod, a te nagy szerelmed,
A te duhajságod, a te kacagásod...
Visszaadtál nekem egy veszített világot!...

*

Kanyargó Ér mentén fekete, magyar föld
Volt az én testemnek életet adója,
Földből élő ember az édes apám is,
Olyan rég nem szóltam magyar szóval róla.
Visszajött az űzött, agyonhajszott lélek,
Amit csak álmodtam, amibe' csak hittem!..
Magyar Dankó Pista, áldjon meg az isten,
Hogyne szeretnék, hogyne szeretnék...

*

Juhász Gyula: Örökség (prózai írások)
DANKÓ PISTA

Nem jó, nem jó minden este a fonóba eljárni...

énekelte ablaktisztogatás közben egy kis cseléd a nyolcvanas évek vége felé az udvarunkban és én, óvodás gyerek, oly áhítattal hallgattam, mint egykoron Gellért püspök a szolgálóleányt, aki a kézimalom mellett dúdolgatta a magyarok szimfóniáját. Nem is sejtettem, hogy ez a verbunkos ütemű nóta egy időben és egy utcában született velem és hogy az a viaszos arcú, tétova járású, fiatal cigány, aki esténként hóna alatt a hegedűvel az öreg Hungáriába sietett, a költője ennek a nótának. Hajnalodó lelkem sokáig ringatózott a bűbájos ritmusokon, talán éppen akkor nyiladozott benne legelőször a poézis virága. Azóta sok víz lefolyt a Tiszán, sok dallam termett a cigány szívében, az Ipar utcai apró házak helyén a tudomány palotái emelkedtek, a nóták apjának márvány alakja méléz a szőke folyó partján, őt magát huszonöt esztendeje királyokat megillető pompával és a legjobbakat megsirató részvétellel kísértük utolsó útjára a szegedi temetőbe, de ami a legfőbb dicsőség, dalai élnek, szájról-szájra, szívből szívből szállnak drága kincseiként szegény magyarságnak.

Honnan jött ez a csodálatos ember, ez a varázsos művész, hogy így belopta magát egy ország hódoló szeretetébe? Onnan jött, ahonnan minden igazi nagyság, minden valódi érték támad, a népből, a mélységekből, a termőföld méhéből, a nyomorúság és a szenvedés betlehemi jászola mellől. Ott született a felsővárosi cigánysoron, a muzsikás Hangász utcában, amelyet azóta nagy elődjéről Bihari utcának kereszteltek. Az apja Dankó István primás volt, aki a szegények betegségében, tüdővészben pusztult el negyvenéves korában (a kis Pista nyolcadik évében járt akkor), az anyja Mijó Rozál, aki a gyerekével meszelőt árult a szegedi piacon. Az Erdélyiek, Murkáék rokona volt Dankó Pista (a Murkáék révén szegről-végről velem is atyafiságban). Az iskolából hamar kimaradt, a hegedüléshez nem volt valami túlságosan nagy a kezűgyessége, nem is igen bíztak a jövőjében (senki se próféta a saját pátriájában), így esett, hogy a surbankó kölyök egy malacbandába állt, amelyik kivonult a szenthegyre, a szatymazi tanyák közé és ott próbált szerencsét.

Vidám világ járta akkor azon a tájon, a holdakat egymás után hegedülték ki a birtokosok alól, mindig akadt úrimuri, dínom-dánom, lakodalom, tor, kárvallató, és ahogy Tömörkény István beszéli, sokszor megtörtént, hogy a Dankó gyereknek föl kellett másznia az eperfára, hogy onnan hegedülje el a harmadnapos mámor rózsás ködében úszó gazda kedvenc nótáját, majd

meg a vödörben kellett leszállnia a kútba, hogy onnan húzza a sírvavigadó vendégek fülébe a talpalávalót. Ilyen mélységeket és magasságokat járt meg a szegény cigányfiú, de mi ez a testi nyomorúság mélységeihez és a lelki vágyak magasságaihoz képest, amelyek oly korán ébresztették Dankó Pistában a szunnyadó zsenit?

A nagy érzés is hamar megdobogtatta szívét: Joó Ferencnek, az elkallódott piktornak serdülő leánya, a szép Ilona rajta felejtette a tekintetét. Kölcsönösen megtetszettek egymásnak és mivel az apa hajthatatlan maradt, Pista ősi szokás szerint megszóktette a lányt és a városban rövidesen egybekeltek. A schilleri kunyhó-teóriára alapították boldogságukat, és éltek, mint két madár egy ágon.

Erdélyi Náci, a derék prímás volt első megértője és mecénása Dankó Pistának, de Onody Kálmán, a jeles másodprímás is sokat tett az érdekében. Szeged aranykora kezdődött ebben az időben, Tisza Lajos udvarában szólt a nóta, Urbán Lajos, akit Kukaccá neveztek ki, szintén akkor tűnt föl, Ferenc József 1883 őszén az akkor épült gyönyörű francia barokk városháza dísztermében legmagasabb elismeréssel hallgatta Erdélyi Nácit, aki a király fülébe húzta Dankó Pista alkalmi darabját: Szeged szebb lesz, mint volt. Őfelségének nagyon megtetszhetett az ágrólszakadt cigánygyerek szerzeménye, mert a krónikás szerint, másnap egy ékszer adományozott a dalköltőnek. (Ez az ékszer három napig tartott, mint minden csoda, azután odavándorolt, ahol annyi dicsőség maradványa hever: a zálogházba.)

Dankó Pista pedig hegedült tovább a szegedi rekonstrukció éjszakáiban, és jó sorsa (sors bona, nihil aliud) hamarosan összehozta a lelke felével: Pósa Lajossal. A Hungária bohémasztalánál sorra-rendre születtek a nóták, Pósa írta a szöveget, Dankó kipengette hozzá a dallamot. Erre az ideális költői frigre méltán rá lehetett mondani, hogy: Páros élet a legszebb a világon!

(Ha úgy néha szelíd alkonyatkor eltűnődve álldogálok a márványcigány előtt, az az érzésem támad, hogy fáj neki ez a nagy magányosság, mintha a szomszédos tisztás felé integetne a hegedűjével, mintha mondogatná: nem jó a cigánynak egyedül lenni, emberek, szegedi magyarok, szobrot Pósa Lajosnak!)

Egy fecske nem csinál nyarat, abban a csodálatos szegedi tavaszban, amelynek azóta nem volt mása, seregestül jöttek a fülemülék, a pacsirták, a csalogányok, a sasok, persze a verebek is megtalálták a hangjukat.

Alig ment el Mikszáth, már jött a helyébe Tömörkény, jött Gárdonyi, Kemechey, Lipcsey, Békefi, Sebők, Thury Zoltán. Megszületett a szegedi irodalom, nem is rózsabokorban, hanem vendéglőben jött a világra!

Dankó Pista közben megtanulta a kottaírás magas tudományát és a fonóról szóló nóta után következtek a többiek: Szőke, barna kislány, csitt, csitt, csitt... Egy csillag se ragyog már az égen... Még azt mondják nincs Szegeden boszorkány... Vásárhelyi sétatéren Béla cigány muzsikál... Hallod rózsám, Katika... Darumadár gyere velem, majd Molnár György népszínművébe, a Balassa Ármin Szegény Laci-jába írt nóták vadrózsabokra, mind. Mikor Blaháné egy bukott darabban elénekelte Dankó diadalmas dalát (Habra hab siet...), akkor már

az országos dicsőség verőfénye hullott a szegedi cigány sok éjszakától sápadt homlokára.

A csalogány és a pacsirta után jött a fülemüle: Pósa Lajos után Gárdonyi Géza, a hallgatóg ezermester, az édesbús mindentudó lett a másik nagy szövegírója Dankó Pistának. A kilencvenes évek kanásznótái, a Göre nóták a magyar humor elragadóan kedves dévajságai örökítették meg ezt a társulást. (Most olvasom, hogy egy budapesti magánszínház Gárdonyi regényéből készült színjátékban eleveníti föl ezeket a pajzán remekeket, talán elkésve siet, hogy pótolja a szegedi városi színház nagy mulasztását, amely a huszonötödik évfordulón egészen elfeledkezett a szegedi nótafáról, aki pedig több népszínművet is írt. Ezek egyikében, a Pataki lányokban Dezséri Gyula, az istenadta magyar művész pályája egyik legzajosabb sikerét aratta.) Még egy miniszterelnök népszerűségéhez is hozzájárult a szegedi cigány, akinek Wekerle hozta törvénybe... kezdetű recepciós dala diadallal járta be akkoriban az egész országot.

A millennium után Budapestre sodorta a sorsa a nótafát, aki sohase tudott igazán gyökeret verni a számára idegen aszfaltban. Kerepesi úti kávéházak közönségének húzta a magyar nótákat, majd daltársulatot alakított (nők is voltak benne), és elindult velük a vidékre: 1900 őszén Nagyváradon egy fiatal, sápadt, égőszemű újságíróval került össze. Ez az ifjú legény mámoros lett a nótaíróval és verset írt hozzá, amelyet egy ünnepi vacsorán olvastak fel a dalos cigány előtt. Ady Endrének - mert ő volt az ifjú - ez a legszebb, legigazabb, legerősebb verse a Még egyszer kötetében, egy kamasz zseni hódolata a másik nagyság előtt, aki eredendő magyarságát új lánggra lobbantja a költőnek, akit úgy, úgy húz magához az idegen isten, de aki mégis győztes, mégis új és magyar lesz nemsokára. Ady Endre háromszor ismétli ebben a vallomásos, ébredéses versében:

Magyar Dankó Pista, áldjon meg az Isten!

Még Élesdre is elkísérte a vándor hegedűst az ifjú Ady, aki pedig nehezen mozdult ki városából, a vak Gyulát hallgatva mindig: kárhoztatni a váradi éjben.

Dankó Pista útja a külföldre is ívelt, bizony, még a messze Moszkvát is megjárta dalos csapatával, amelynek lelke Helvey Gyula volt, Helvey Laura öccse, zongorista, harmóniumos, és kottaíró. (A társulat egyik nőtagja még itt él Szegeden, a szép idők emlékein andalogva.)

Közben múltak az évek és a fényes éjszakák, meg a sötét nyomorok lassan-lassan elkoptatták a tüdőt, amely egyre foszladozott. Csokonai betegségét örökölte a szegény apától a magyarság legnagyobb cigánya, az eltörött hegedűt megreperálhatta, de foszló tüdejére nem tudott írt találni se San Remo tündéri ege alatt, se a csengődi pusztá homokján. Mert azért egy kis birtokot mégiscsak összehegedült magának a világ zenésze, aki valamikor az öreg Krausz bácsi tánciskolájában húzta a jópáloshoz a talpalávalót, és aki a távoli Kreml száz tornya tövében a magyar Moszkva öreg harangját hallotta és Lisbeth Stiegler Hölz San Remo-i szállójában, a Hotel Victoriában a szegedi jegenyék susogását figyelte:

Most van a nap lemenőbe...

Rengeteg feketét fogyasztott a beteg muzsikusk, aki egyre sápadtabban jelent meg a városban,

ahonnan a dicsőség halálra fárasztó útjára indult. A magyar nóta kezdett elnémulni, és egy rossz napon Dankó Pista bejelentette a barátainak, hogy - eb ura fakó - ő is operettet fog írni!

- Megőrültél, te cigány! - förmedt rá Balla Jenő, aki jól tudta, mit jelent Dankó népies alföldi géniusza. Napokig nem beszéltek egymáshoz, végül is a nótafa adta be a derekát, odament a kritikushoz és odasúgta neki:

- A nyavalya ír operettet, nem én!

1903 április elsején örökre visszajött.

Szép temetése volt. Először Budapest búcsúzott el tőle, akit visszavárt a szegedi televény. Herczeg Ferenc indította utolsó útjára az Alföld szívébe. Szegeden az egész város ott volt a koporsója mellett, ahol Tömörkény és Pósa Lajos istenhozzádja várta. Az özvegye és édesanyja ballagott a halhatatlan diadalszekere után, Urbán Lajos, a hűséges Kukac vitte az eltörött hegedűt, s az összes cigányzenekarok húrjain felzendültek a soha el nem múló melódiák. Ott muzsikált a vásárhelyi Béla cigány is, Czutor Béla, akinek hírét egy Dankó-nóta adja által nemzedékről nemzedékre.

Az utolsó percben érkezett meg Temesvárról Szabolcska Mihály, a tiszteletes költő, aki a párizsi mulatóban és a salzburgi csapszékben is a kondorosi csárdára és a tiszaparti kocsmára emlékezett.

Ma már a ruszkicai magyar márvány hirdeti a nótafa emlékét, az első cigányét, aki szobrot kapott a néptől, amelynek lelkéből lelkeztek dalai.

Fajából kinőtt cigány - ez volt valójában a mi Dankó Pistánk, akiről a magyar népdal zenei fejlődésének avatott történetírója, dr. Fabó Bertalan korszakos könyvében úgy beszél, mint aki a népiesen magyar nótának első mestere ezen a tájon. Ez a tanulatlan népzeneész onnan merített, ahol az ősi, örök szépségek forrása fakad: az alföldi magyarság leglelkéből. Maga szokta mondogatni, hogy ha a Tisza partján sétál, akkor megduzzad a lelke, mint tavasszal a szőke folyó. Dankó az első alkotó és az első igazi nótaíró cigány a magyar művészetnek, mert hiszen Bihari János palotás és toborzó táncokat szerzett, Lavotta az úri rendhez tartozott, Csermák germán hatásra komponált, Rózsavölgyi pedig, akit Petőfi Sándor verse is megörökített, zsidó volt. Az ázsiai cigánylélek, ez a rejtelmes, borongós és ujjongó géniuszt itt a Tisza táján, a szegedi homokon ébredt paraszt zsályaként magyarrá és teremtvé Dankó Pista muzsikájában. Olyan szegedi csoda ez, a magyar átlényegülésnek olyan boldogságos titka, mint az, amelyik a másik halhatatlan Pistát, a Steingassner-fiút Tömörkény Istvánná változtatta. Van itt valami a nyárfák zenéjében, a puszták csöndjében, valami, ha azt ki tudnók mondani...

Margó Ede finom remekművet formált a nagy cigányból. De a márvány hideg, a nóták pedig élő és éltető erői a magyar életnek, örömek és bánatok megszépítői és megszentelői. És én fájdalmas és keserű szívvel látom, hogy e nóták kultusza nem olyan erős és nem olyan meleg, mint ahogy illenék és kellene.

Éppen az idén, a német dalkirály, Schubert százesztendőss halhatatlanságát egyre-másra

ünnepelik Szeged művészi körei. A nagy bécsi zeneköltő emlékének áldoznak most derűre-borúra városunkban. Méltó és igazságos ez a kegyelet, ez a hódolat, ez az áhítat, ez az ájulat, de talán nem ártott volna Dankó Pista huszonöt esztendő's halhatatlanságának is szentelni egy kis időt és fáradságot. A szegedi Schubert is bevonulhatna a szegedi kultúra templomaiba, különösen mai napság, amikor vad idegen ritmusok szennyves árvize készül elönteni a magyar gátakat! Urak, úrfiak, válogatott cigánylegények, a Dankó Pista eltörött hegedűjét meg kell reperálni, mert különben nemsokára darabokra hasad a világ legfájdalmasabb és legdicsőségesebb eleven hangszere is: a magyar nép lelke!

Délmagyarország, 1928. december 25.